

Kazimierz Korzan

Postępowanie w sprawach małżeńskich

Postępowanie w sprawach małżeńskich zostało uregulowane w art. 561-567 k.p.c.¹

1. Pierwszy rodzaj spraw dotyczy udzielenia zezwolenia na zawarcie związku małżeńskiego, przy czym należy odróżnić dwie sytuacje:

a) gdy w dotychczasowym stanie prawnym zezwolenia na zawarcie małżeństwa i dała kobieta niemająca ukończonych lat 18 lub mężczyzna niemający ukończonych lat 21;

b) gdy chodzi o zezwolenie na zawarcie małżeństwa osobie dotkniętej chorobą psychiczną albo niedorozwojem umysłowym (art. 561 § 2 k.p.c.).

Ad a) Dotychczas legitymacja do złożenia wniosku o zezwolenie na zawarcie małżeństwa przysługiwała kobiecie, która miała ukończone co najmniej lat 16 oraz mężczyźnie, który miał lat 18, a nie ukończył lat 21.

Obecnie art. 10 § 2 k.r.o. obniżył wiek mężczyzny upoważniającego do zawarcia małżeństwa do lat 18. Treść tego przepisu brzmi: „nie może zawrzeć małżeństwa osoba (a więc kobieta i mężczyzna) nie mająca ukończonych lat 18.”

Z racji ogólnego prawa do reprezentacji, przedstawiciele ustawowi mogą również występować w imieniu tych osób². W razie jednak kolizji

¹ Postępowanie nieprocesowe w sprawach małżeńskich zostało omówione szczegółowo w pracy monograficznej S. M a d e j, Postępowanie nieprocesowe w sprawach małżeńskich, Warszawa 1978.

² Tak K. K o r z a n, Kurator w postępowaniu cywilnym, Warszawa 1966, s. 32 i nast.;

oświadczę woli między przedstawicielem ustawowym a osobą 18-letnią decyduje oświadczenie tej osoby. Zażądanie odmiennego stanowiska odbiera osoba instytucji możliwości procesowej w przedstawnym zakresie.

Przed wydaniem postanowienia sąd jest obowiązany wysłuchać wnioskodawcę, osobę, z którą małżeństwo ma być zawarte, oraz w razie potrzeby osoby bliskie.

Postanowienie zezwalające na zawarcie związku małżeńskiego staje się skuteczne z chwilą uprawomocnienia się. Postanowienie to może być podważone w trybie apelacji, a nie w trybie art. 577 k.p.c.

W postanowieniu zezwalającym na zawarcie związku małżeńskiego wymienia się osobę, z którą ma być zawarte małżeństwo.

U podstaw zezwolenia na zawarcie związku małżeńskiego leży założenie trwałości tego związku, dlatego wskazane jest, aby przed wydaniem omawianego postanowienia przeprowadzono wywiady środowiskowe dotyczące osoby, z którą małżeństwo ma być zawarte. Sąd nie zezwoli na zawarcie małżeństwa, jeśli nie istnieją ważne powody (art. 10 k.r.o.), jednak późniejsze wystąpienie tych powodów pozwoli na ponowne złożenie wniosku o zezwolenie na zawarcie małżeństwa. Wynikający bowiem z powagi rzeczy osądzonej zakaz wszczęcia po raz drugi tej samej sprawy nie sięga dalej niż do wystąpienia nowych okoliczności.

Ad b) Zezwolenia na zawarcie związku małżeńskiego osobie dotkniętej chorobą psychiczną albo niedorozwojem umysłowym oraz osobom powinowatym w linii prostej udziela sąd na wniosek tych osób, a nie sąd opiekuńczy, jak to miało miejsce w poprzednim wypadku. Wniosek o zezwolenie na zawarcie małżeństwa może złożyć tylko osoba częściowo ubezwłasnowolniona (art. 11 k.r.o.). Sąd wyda postanowienie zezwalające na zawarcie małżeństwa, jeżeli stan zdrowia lub umysł takiej osoby nie zagraża małżeństwu ani zdrowiu przyszłego potomstwa. Poza tym sąd przy wydawaniu tego postanowienia postępuje podobnie jak przy wydawaniu zezwolenia.

W razie zbiegu postępowania o udzielenie zezwolenia na zawarcie małżeństwa między powinowatymi w linii prostej, jak również o udzielenie

odmiennie E. Wengerek, [w:] J. Policzkievicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, Postępowanie nieprocesowe, wyd. 2 uzupełnione, Warszawa 1980, s. 158.

zezwolenia osobie dotkniętej chorob¹ psychiczn¹ albo niedorozwojem umysł³owym z postępowaniem o udzielenie zezwolenia mał³oletniemu, postanowienie takie wydaje s¹d opiekuńczy. Niedopuszczalne jest udzielenie odrębnego zezwolenia przez s¹d rejonowy i przez s¹d opiekuńczy osobom, które maj¹ zamiar zawrzeć ze sob¹ zwi¹zek mał³żeński.

2. Drugim rodzajem spraw jest zwolnienie od obowi¹zku z³ożenia urzędowi stanu cywilnego dokumentów potrzebnych do zawarcia mał³żeństwa (art. 562 k.p.c.). Postępowanie wszczyna się na wniosek osoby obowi¹zanej do z³ożenia wspomnianych dokumentów, do których art. 3 k.r.o. zalicza potwierdzenie miejsca zamieszkania lub zezwolenia na zawarcie mał³żeństwa przed kierownikiem innego urzędu stanu cywilnego, a ponadto (co dotyczy osoby, która pozostawa³a w zwi¹zku mał³żeńskim) dowód ustania lub unieważnienia tego mał³żeństwa.

Według art. 55 p.r.a.s.c. dowodem ustania mał³żeństwa jest skrócony odpis aktu zgonu poprzedniego mał³żonka, odpis wyroku orzekaj¹cego rozwód albo skrócony odpis aktu mał³żeństwa z adnotacj¹ o jego rozwizaniu przez rozwód, odpis postanowienia o uznaniu za zmar³ego lub o stwierdzeniu zgonu poprzedniego mał³żonka.

Dowód unieważnienia mał³żeństwa stanowi odpis wyroku orzekaj¹cego unieważnienie poprzedniego mał³żeństwa lub skrócony odpis aktu mał³żeństwa z adnotacj¹ o unieważnieniu mał³żeństwa.

Warunkiem uwzględnienia wniosku o zwolnienie od przed³ożenia wymienionego dokumentu lub dokumentów kierownikowi urzędu stanu cywilnego jest wykazanie, że przed³ożenie to napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody (art. 3 § 2 k.r.o.).

Postanowienie s¹du z art. 562 k.p.c. powinno zawierać ustalenie faktu, który mia³ być wykazany dokumentem.

3. Trzeci rodzaj spraw dotyczy zezwolenia na z³ożenie przez pełnomocnika oświadczenia o wst¹pieniu w zwi¹zek mał³żeński (art. 563 k.p.c.). Materialnoprawn¹ podstaw¹ do wydania przez s¹d postanowienia zezwalaj¹cego jest art. 6 k.r.o., który stanowi, że postanowienie to może być wydane tylko z ważnych powodów. We wniosku z³ożonym w tym przedmiocie należy uzasadnić istnienie owych powodów.

Zawarcie mał³żeństwa przez pełnomocnika najczêœiej aktualizuje się, gdy nupturiencki przebywaj¹ w róż¹nych miejscowościach. Jednakże sam

fakt takiego przebywania nie daje automatycznie podstawy do wydania postanowienia zezwalającego na zawarcie małżeństwa przez pełnomocnika skoro strony mogą też przeszkodę usunąć przez uzyskanie zezwolenia na zawarcie małżeństwa w innym urzędzie stanu cywilnego (art. 2 k.r.o. i art. 44 pr.a.s.c.). Typowym przykładem uzasadniającym wydanie omawianego zezwolenia będzie obciążona choroba jednego z nupturientów, pobyt w szpitalu lub za granicą.

4. Czwarty rodzaj spraw wiąże się z rozstrzygnięciem przez sąd o tym, czy okoliczności przedstawiona przez kierownika urzędu stanu cywilnego wyłącza zawarcie małżeństwa (art. 564 k.p.c. i 3 k.r.o.). Do rozstrzygnięcia tego dochodzi na rozprawie na wniosek kierownika urzędu.

Wniosku o rozstrzygnięcie przewidziane w art. 564 k.p.c. nie mogą składać osoby zamierzające zawrzeć związek małżeński. Powinny one jednak być wezwane na rozprawę jako uczestnicy postępowania. Osobom tym jako uczestnikom służy apelacja od postanowienia rozstrzygającego wysunięta przez kierownika urzędu stanu cywilnego w tym celu, czy dana okoliczność wyłącza zawarcie małżeństwa. Kierownik urzędu powinien w tym celu przedstawić już we wniosku o wszczęcie postępowania. Może jednak wyjaśnić ją na rozprawie, a ponadto cofnąć wniosek, gdyby w tym celu ta została wyjaśniona. Cofnięcie odniesie skutek tylko wtedy, gdy inni uczestnicy nie sprzeciwią się temu w wyznaczonym terminie (art. 512 § 1).

5. Piąty rodzaj spraw został określony w art. 565 k.p.c. Na tle tego przepisu należy odróżnić sytuacje, które dotyczą:

- a) rozstrzygnięcia o istotnych sprawach rodziny w braku porozumienia małżonków;
- b) udzielenia zezwolenia na dokonanie czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu majątkiem;
- c) pozbawienia małżonka samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym lub postanowienia, że na dokonywanie czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu tym majątkiem będzie wymagane zezwolenie sądu zamiast zgody drugiego małżonka;
- d) nakazu sądu, aby wynagrodzenie za pracę albo inne należności przypadające jednemu małżonkowi były w całości lub w części wypłacone do ręki drugiego małżonka;

e) rozstrzygnięcia o wy³czeniu odpowiedzialności małżonka za zobowiązania zaci¹gnięte przez drugiego z małżonków w sprawach wynikających z zaspokajania zwykłych potrzeb rodziny.

Ad a) Na podstawie art. 565 § 1 k.p.c. s¹d rozstrzyga tylko o takich istotnych sprawach rodziny, które nie dotyczą materialnej lub niematerialnej sfery dziecka. Te ostatnie kwestie od strony materialnoprawnej reguluje art. 97 § 2 k.r.o., a od strony procesowej art. 582 k.p.c. Zgodnie z tym ostatnim przepisem, o istotnych sprawach dziecka rozstrzyga s¹d opiekuńczy. Gdyby jednak zachodziła potrzeba jednoczesnego rozstrzygnięcia o istotnej sprawie dziecka przy braku porozumienia rodziców, to do rozpoznania tej sprawy byłaby właściwy s¹d opiekuńczy.

Kwestia załatwiania istotnych spraw rodziny została unormowana w art. 24 k.r.o., który stanowi, że małżonkowie rozstrzygają wspólnie o istotnych sprawach rodziny, a jedynie w braku porozumienia każdy z nich może się zwrócić o rozstrzygnięcie do s¹du. Przedmiotem sprawy, którą s¹d rozstrzyga w trybie art. 24 k.r.o., może być niezgodność poglądów małżonków na odrębne zamieszkiwanie, wykształcenie małżonka, korzystanie ze wspólnego lokalu, z poszczególnych przedmiotów majątkowych zarówno objętych wspólnością ustawową, jak i stanowiących własność odrębną jednego z małżonków.

Rozstrzygnięcie przez s¹d przykładowo przytoczonych kwestii wchodzi w rachubę subsydiarnie, gdy małżonkowie we właściwym zakresie nie mogli tych kwestii rozstrzygnąć. Przy rozpoznawaniu spraw obejmujących wymienione kwestie nie można zapominać o możliwościach mediacyjnych, jakie stwarza art. 24 k.r.o. Załatwienie między małżonkami sprawy w sposób ugodowy ma szczególnie doniosłe znaczenie z motywacyjnego punktu widzenia. Ugoda bowiem z reguły likwiduje konflikt, który w razie rozstrzygnięcia go w sposób dyrektywny przez s¹d w formie postanowienia mógłby ujemnie odbić się na dalszym poście małżonków. Z tych względów s¹d powinien rezygnować z wysłuchania stron przed wydaniem postanowienia w zupełnie wyjątkowych wypadkach, a więc wtedy, gdy posługując się terminologią z art. 565 § 1 k.p.c. wysłuchanie nie jest możliwe lub celowe.

Postanowienie rozstrzygające o istotnych sprawach rodziny w braku porozumienia małżonków ma charakter konstytutywny. Stwarza nowy stan prawny. Najczęściej nie jest potrzebne wykonywanie owego posta-

nowienia, gdyż skutki prawne powstają z chwil jego uprawomocnienia się.

Omawiane postanowienie nadaje się do wykonania tylko wtedy, gdy zasądza świadczenie, np. w formie wydzielienia części mieszkania do wyłącznego korzystania ze wspólnego lokalu. Maczunkowie mogą inaczej ukształtować stan prawny, jeżeli doszli w spornej kwestii do odmiennego wniosku po uprawomocnieniu się postanowienia z art. 565 § 1 k.p.c. w zw. z art. 24 k.r.o.

Ad b) Kompetencja sądu do udzielenia w trybie art. 565 § 1 k.p.c. zezwolenia małżonkowi na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem wspólnym wypływa z art. 39 k.r.o.

Pierwszy z powołanych przepisów reguluje jedynie procesowy obowiązek stworzenia małżonkowi wnioskodawcy możliwości zwołania wyjaśnienia przed wydaniem tego zezwolenia. Materiałnoprawne przesłanki, od których ziszczenia się zależy uwzględnienie wniosku o zezwolenie na dokonanie przez jednego z małżonków czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem wspólnym, określa art. 39 k.r.o.

W świetle art. 36 § 2 k.r.o., czynności takie winny być podejmowane za zgodą drugiego małżonka w formie wymaganej dla danej czynności prawnej. Niekiedy jednak jeden z małżonków odmawia wyrażenia zgody albo porozumienie z nim napotyka trudne do przezwyciężenia przeszkody, a kwestia załatwienia pewnych spraw majątkowych jest pilna. W takich wypadkach ustawodawca upoważnia sąd do udzielenia zezwolenia jednemu z małżonków na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem wspólnym, ale tylko wtedy, gdy jest to konieczne dla dobra rodziny.

Pojęcia dobra rodziny nie ogranicza się do majątkowych aspektów projektowanej czynności. Istotny jest także aspekt wiążący się z ogólną sferą troski o poszczególnych członków rodziny, jak np. wówczas, gdy małżonkowie pragną uzyskać środki materialne na ratowanie zdrowia członka rodziny, kształcenie dzieci itp.

W zasadzie dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem wspólnym jest dopuszczalne po uprzednim uzyskaniu zezwolenia z art. 365 § 1 k.p.c. Nie ma jednak przeszkód prawnych do wydania przez sąd postanowienia zezwalającego ex post. W tym duchu wypowiada się również judykatura Sądu Najwyższego, silnie podkreśla-

Jeżeli, ze brak zgody drugiego małżonka może być zastąpiony zezwoleniem sądu, wydanym również po podjęciu czynności rozporządzącej³.

Zgodnie z treścią art. 39 k.r.o., wniosek o wydanie wspomnianego zezwolenia może złożać tylko małżonek, o którym mowa w powyższym przepisie. W postępowaniu z powołanego przepisu oraz art. 565 § 1 k.p.c. chodzi o udzielenie zezwolenia zastępującego zgodę drugiego małżonka na dokonanie czynności przekraczającej zakres zwykłego zarządu majątkiem wspólnym.

Jeżeli jednak małżonek zgodę tak wyrazi w stosunkach pozasądowych (art. 36 § 1 k.r.o.), a następnie odmawia złożenia odpowiedniego oświadczenia, np. w sprawie potrzebnego wpisu do księgi wieczystej, to postępowanie z art. 565 k.p.c. nie jest dopuszczalne.

W takim wypadku brak omawianej zgody może usunąć wyjątkowo wyrok z art. 1047 k.p.c., zastępujący oświadczenie woli⁴.

Ad c) Z dotychczasowymi rozważaniami wiążą się też treść art. 40 k.r.o. Powołany przepis zezwala sądowi na zdanie jednego z małżonków na pozbawienie drugiego małżonka samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym, a nawet zastąpienie wymaganej zgody na dokonanie czynności przekraczających zakres zwykłego zarządu każdorazowym zezwoleniem sądu. Powodem takiego zastąpienia jest stałe działanie wbrew dobru rodziny czy to ze złej woli, czy też ze względu na brak życiowego wyrobienia małżonka, niedbalstwo lub inna przyczyna uniemożliwiająca należyte wywiązywanie się z ważnych dla bytu rodziny funkcji, stanowiących w myśl art. 36 § 1 k.r.o. obowiązek obojga małżonków. Postanowienie z art. 40 k.r.o., pozbawiające drugiego małżonka samodzielnego zarządu majątkiem wspólnym, ma charakter konstytutywny.

Ten sam charakter ma również wydane na podstawie art. 40 k.r.o. postanowienie zastępujące zgodę drugiego małżonka. Jest ono jednak orzeczeniem zastępującym oświadczenie woli z art. 1047 § 1 k.p.c.

Żaden przepis prawny nie określa wyraźnie, w jakim trybie sprawy wymienione w art. 40 k.r.o. powinny być rozpoznawane. Pomija je również art. 565 k.p.c. dotyczący podobnych spraw, ponieważ z art. 40 k.r.o.

³ Uchwała z dnia 8.09.1954 r. OSNCP 1955, nr 4, poz. 75, s. 39 i nast.

⁴ K. Korzan, Orzeczenie zastępujące oświadczenie woli w sądowym postępowaniu cywilnym, Warszawa 1977, s. 62 i nast. oraz s. 194 i nast.

wynika, że orzeczenia w tych sprawach, zapadaj¹ce w formie postanowień, należą przyją¹ę, że podlegaj¹ one rozpoznaniu w trybie nieprocesowym przy odpowiednim stosowaniu art. 565 § 1 k.p.c..

To samo odnosi się do uchylecia omawianych postanowień w razie zmiany okoliczności. Postanowienia te mają również charakter konstytutywny, gdyż unicestwiają¹ skutki ukształtowane orzeczeniami poprzednio wydanymi na podstawie art. 40 k.r.o.

Ad d) Artyku³ 565 § 2 k.p.c. s³uży do realizacji w trybie postępowania nieprocesowego, ci¹ż¹cego na jednym z małżonków, obowi¹zku przyczyniania się do zaspokojenia potrzeb rodziny (art. 28 k.r.o.).

W razie odmowy wykonywania tego obowi¹zku przez wymienionego małżonka, s¹d może nakazać we wspomnianym trybie, ażeby wynagrodzenie za pracę albo inne należności przypadaj¹ce temu małżonkowi były w całości lub w części wyp³acane do r¹k drugiego małżonka.

Stosowanie art. 565 § 2 k.p.c. w zw. z art. 28 k.r.o. jest dopuszczalne tylko wtedy, gdy małżonkowie pozostaj¹ we wspólnym pożyciu. Postępowanie w przewidzianych przepisach jest uproszczone, gdyż wy³¹cza potrzebę prowadzenia egzekucji. W razie wydania przez s¹d postanowienia nakazuj¹cego wyp³atę wynagrodzenia za pracę lub innych należności przypadaj¹cych małżonkowi do r¹k drugiego małżonka, s¹d przesy³a wypis postanowienia pracodawcy lub d³użnikowi innej wiarygodności z wezwaniem, aby przypadaj¹ce od nich wynagrodzenie za pracę lub inne należności wyp³acali wy³¹cznie do r¹k drugiego małżonka (§ 245 regulaminu). Na skutek doręczenia wymienionego postanowienia trzeci³użnik jest obowi¹zany przekazać należności małżonkowi wskazanemu w postanowieniu.

Stosowanie art. 565 § 2 k.p.c. w zw. z art. 28 k.r.o. nie wyklucza powództwa⁵ z art. 28 k.r.o. i prowadzenia na podstawie uzyskanego wyroku egzekucji z ca³ego mienia d³użnika wtedy, gdy przys³uguj¹ce mu wynagrodzenie za pracę i inne należności nie wystarczaj¹ na zaspokojenie potrzeb rodziny.

⁵ W literaturze podkreśla się, że oba te postępowania mog¹ toczyć się niezależnie od siebie, co nie uzasadnia zarzutu ani sprawy w toku, ani powagi rzeczy os¹dzonej; zob. S. Breyer i S. Gross, [w:] S. Breyer, B. Dobrzański, S. Gross i inni, Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz, Warszawa 1975, s. 102 i nast.

Gdyby jednak potrzeby rodziny zostały zaspokojone na podstawie tytułu egzekucyjnego z art. 565 § 2 k.p.c., to wszczęcie egzekucji na podstawie wyroku alimentacyjnego w celu zaspokojenia tych samych potrzeb może stanowić podstawę do wytoczenia powództwa opozycyjnego (art. 840).

Z rozważan¹ problematyk¹ pozostawa³ w zwi¹zku art. 20 dotychczasowej ustawy z dnia 10.12.1959 r. o zwalczaniu alkoholizmu (Dz.U. Nr 69, poz. 434 ze zm.). Na jego podstawie wnioski o wydanie postanowienia z art. 565 § 2 k.p.c. mógł³ z³o³żyć w³aciwy organ zwi¹zku zawodowego, Liga Kobiet lub inna organizacja spo³eczna albo organ administracji państwowej, ale tylko wtedy:

- gdy jeden z mał³onków na skutek na³ogowego nadu³żywania alkoholu nie spe³nia³ obowi¹zku dostarczania ³rodków utrzymania oraz
- gdy drugi z mał³onków ze szkod¹ dla dzieci lub innych cz³onków rodziny nie korzysta³ z uprawnień oznaczonych w art. 28 k.r.o. i art. 565 § 2 k.p.c.

W³aciwe organy zwi¹zku zawodowego, organizacje spo³eczne oraz organ administracji państwowej mog³y wyst¹pić do s¹du nie tylko z wnioskiem o wydanie nakazu przewidzianego w powo³anych przepisach, ale i mog³y ż¹dać aby wynagrodzenie za pracę albo inne należ³ności by³y wyp³acane do r¹k osoby sprawuj¹cej opiekę nad dziećmi lub maj¹cej stwierdzone wyrokiem s¹dowym prawo do alimentów – art. 20 cytowanej ustawy o zwalczaniu alkoholizmu. Wymieniona ustawa zosta³a pozbawiona mocy ustaw¹ z dnia 26.10.1982 r. o wychowaniu w trze³wości i przeciwdzia³aniu alkoholizmowi (Dz.U. Nr 35, poz. 230 ze zm.). Ta ostatnia nie recypowa³a jednak omawianego art. 20, wskutek czego organizacje spo³eczne utraci³y legitymację do sk³adania wniosku o wydanie postanowienia z art. 565 § 2 k.p.c. Stanowisko to nale³ży jednak uznać za dyskusyjne. W literaturze bowiem broni się pogl¹du, że art. 20 dotychczasowej ustawy o zwalczaniu alkoholizmu w dalszym ci¹gu obowi¹zuje. Twierdzi się bowiem, że pozbawienie tego przepisu mocy prawnej wymaga³o wyra³żnego uchylecia art. 2 § 3 p.w.k.r.o., a normy uchylaj¹cej wymieniony artyku³ brak w ustawie z dnia 26.10.1982 r. o wychowaniu w trze³wości i przeciwdzia³aniu alkoholizmowi.

Istotnie, jest to powa³ny argument. Względy jasności wymaga³y uchylecia art. 2 § 3 p.w.k.r.o. Trzeba jednak zdawać sobie sprawę z tego, że ca³a ustawa o zwalczaniu alkoholizmu, a więc wraz z art. 20, utraci³a

moc (art. 49 cytowanej ustawy z dnia 26.10.1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi). Można by się zgodzić z kwestionowanym poglądem tylko wtedy, gdyby w tej ostatniej ustawie stwierdzono, że traci moc dotychczasowa ustawa o zwalczaniu alkoholizmu, z wyjątkiem cytowanego art. 20. Przy braku takiego stwierdzenia powoływanie się na art. 2 § 3 p.w.k.r.o. jest jednoznaczne z zażyciem, że artykuł ten utrzymuje w mocy to, czego nie ma. Zresztą ustawa o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi jako późniejsza deroguje art. 2 § 3 p.w.k.r.o.

Za przedstawioną tu wykładnią przemawiają również względy natury społecznej. Respektowanie poglądu, z którym polemizuję, doprowadziłoby do szkodliwej ingerencji osób trzecich (w omawianym wypadku organizacji społecznych) w sprawę rodziny.

Jak potwierdza praktyka, ingerencja ta była w wielu wypadkach przyczyną nieporozumień rodzinnych. Niejednokrotnie miało pretensję do żony, że ośmieszy ją w oczach innych pracowników, zwracając się do organizacji społecznej o pozbawienie go w trybie art. 20 ustawy o zwalczaniu alkoholizmu prawa do pobierania wynagrodzenia za pracę, dlatego, inaczej niż J. Winiarz, którego pogląd tu zwalczam, przed nadużywaniem analizowanego artykułu przestrzegam od dawna⁶.

W tych warunkach za jedynie słuszne należy uznać stanowisko, według którego do złożenia wniosku o wydanie postanowienia z art. 565 § 2 k.p.c. jest uprawniony tylko małżonek, zwłaszcza, że na zasadach ogólnych z owym wnioskiem może wystąpić także prokurator.

Przy respektowaniu poglądu J. Winiarza organizacje społeczne, o których mowa, mimo pozbawienia w całości mocy ustawy z 1982 r. o wychowaniu w trzeźwości i przeciwdziałaniu alkoholizmowi, mogłyby nadal składać wnioski o wydanie postanowienia z art. 565 § 2 k.p.c.

Należy podkreślić, że prawo małżonka do zgłoszenia owego wniosku jest prawem osobistym i nie podlega zajęciu. Z chwilą jednak uzyskania należności podlega ona), tak jak inne świadczenia, egzekucji

⁶ Por. K. Korzan, Orzecznictwo sądów w sprawach przymusowego leczenia alkoholików, NP 1974, nr 10, s. 1292-1302 oraz sprzecznie z jego poglądem stanowisko J. Winiarza, Prawo rodzinne, Warszawa 1983, s. 32, 86 i 87, który twierdzi, że art. 20 ustawy o zwalczaniu alkoholizmu w dalszym ciągu obowiązuje.

w granicach oznaczonych przez przepisy art. 829 pkt 5, art. 831 i 833 k.p.c.

Nakaz dotyczący wypłaty należności, o których mowa w art. 565 § 2 k.p.c., zachowuje moc po ustaniu wspólnego pożycia małżonków. Sąd może jednak na wniosek każdego z małżonków nakaz ten zmieniać albo uchylać (art. 28 § 2 k.r.o.).

Ad e) Artykuł 565 § 3 k.p.c. upoważnia sąd do rozstrzygnięcia o wyłączeniu odpowiedzialności małżonka za zobowiązania zaciągnięte przez drugiego z małżonków w sprawach wynikających z zaspokajania zwykłych potrzeb rodziny, jak również do uchylecia postanowienia w tym przedmiocie. Powołany przepis został wprowadzony do kodeksu postępowania cywilnego ustawą z dnia 19.12.1975 r. o zmianie ustawy – Kodeks rodzinny i opiekuńczy (Dz.U. Nr 45, poz. 234) w celu umożliwienia wprowadzenia w życie w formie czynności procesowej postanowień z art. 30 k.r.o. Przedtem istniały wątpliwości co do trybu, w jakim powinny być rozpoznawane sprawy oznaczone w cytowanym artykule.

Obecnie art. 565 § 3 k.p.c., w brzmieniu powołanej ustawy z dnia 19.12.1975 r. wyraźnie przekazuje te sprawy do trybu postępowania nieprocesowego. Według art. 30 § 1 k.r.o., oboje małżonkowie są odpowiedzialni solidarnie za zobowiązania zaciągnięte przez jednego z nich w sprawach wynikających z zaspokajania zwykłych potrzeb rodziny. Paragraf 2 tego artykułu upoważnia sąd do wydania z ważnych powodów, na życzenie jednego z małżonków, postanowienia stwierdzającego, że za powyższe zobowiązania odpowiedzialny jest tylko małżonek, który je zaciągnął¹³.

Postanowienie to ma charakter konstytutywny, gdyż unicestwia stosunek odpowiedzialności solidarnej za dług zaciągnięty przez jednego z małżonków. Omawiane postanowienie może być uchylone w razie zmiany okoliczności (art. 30 § 2 zd. 2 k.r.o.).

Przepis art. 565 § 3 k.p.c. odsyła do § 1 tego artykułu. Rozstrzygnięcie więc o wyłączeniu odpowiedzialności małżonka za zobowiązania zaciągnięte przez drugiego z małżonków w sprawach wynikających z zaspokojenia potrzeb rodziny, a także dotyczących uchylecia postanowienia wyłączenia, może nastąpić dopiero po umożliwieniu złożenia wyjaśnień małżonkowi wnioskodawcy, chyba że jego wysłuchanie nie jest możliwe lub celowe.

6. Szósty rodzaj spraw obejmuje sprawy o podzia³ maj¹tku wchodz¹-cego w sk³ad wspólnoœci ustawowej⁷.

Postępowanie dotycz¹ce podzia³u tego maj¹tku ma charakter kompleksowy⁸.

W wymienionym postępowaniu s¹d rozstrzyga o roszczeniach z tytu³u sp³aty d³ugu jednego z ma³żonków z maj¹tku wspólnego (art. 45 § 2 k.r.o.), o Ź¹daniach dotycz¹cych ustalenia nierównych udzia³ów ma³żonków w maj¹tku wspólnym oraz o Ź¹daniach dotycz¹cych zwrotów z tytu³u nak³adów wydatków i innych œwiadczeñ z maj¹tku wspólnego na rzecz maj¹tku odrębnego lub odwrotnie.

W razie sporu co do nierównych udzia³ów w maj¹tku wspólnym s¹d mo³e w tym przedmiocie orzec postanowieniem wstępnym (art. 567 § 2 k.p.c.). Nie ma równie³ przeszkód do wytoczenia powództwa o ustalenie nierównych udzia³ów w maj¹tku wspólnym na podstawie art. 43 § 2 k.r.o. i rozstrzygnięcia o tym wyrokiem.

Z chwil¹ jednak wszczęcia postępowania nieprocesowego o podzia³ maj¹tku wspólnego nie jest dopuszczalne prowadzenie odrębnego postępowania, w szczególnoœci w sprawach omawianych w art. 567 § 1 k.p.c. Sprawy o ustalenie nierównych udzia³ów oraz o zwrot wydatków, nak³adów i innych œwiadczeñ, które s¹ ju³ w toku, przekazuje się do dalszego postępowania o podzia³ maj¹tku wspólnego. Je³eli zosta³o ono wszczęte po wydaniu wyroku ustalaj¹cego nierówne udzia³y, przekazanie nast¹pi tylko wówczas, gdy s¹d drugiej instancji uchyli wyrok i sprawę przeka³e do ponownego rozpoznania. To samo dotyczy pozosta³ych spraw, o których

⁷ Jest to wspó³w³asnoœ³ czna, która ponadto występuje w postaci wspó³w³asnoœci wspólników spó³ki niemaj¹cej osobowoœci prawnej, tzn. spó³ki cywilnej (art. 860 k.c.), spó³ki jawnej (art. 81 i 82 k.s.h.) oraz wspó³w³asnoœci gruntów wniesionych tytu³em wk³adów przez cz³onków rolniczej spó³dzielni produkcyjnej, je³eli statut przewiduje omawian¹ formę praw¹ w³asnoœci tych gruntów (art. 159 i 219 k.c.).

⁸ S. Breyer, Sprawy o podzia³ maj¹tku wspólnego ma³żonków, Zeszyty Problemo-Analityczne 1969, nr 14, s. 73 i nast.; Z. Stecki, Podzia³ maj¹tku wspólnego, NP 1967, nr 10, s. 1293 i nast.; uchwa³a pe³nego sk³adu Izby Cywilnej S¹du Najwy³szego z dnia 30.10.1974 r. (III CZP 1/74) zawieraj¹ca wytyczne wymiaru sprawiedliwoœci i praktyki s¹dowej w zakresie stosowania przepisów o podziale maj¹tku wspólnego ma³żonków, w wypadku gdy w sk³ad tego maj¹tku wchodzi spó³dzielcze prawo do lokalu, OSNCP 1975, nr 3, s. 3 i nast.

mowa w art. 567 § 1 k.p.c., a w których wcześniej wszczęto powództwo, kieruj¹c się dobrem rodziny (art. 45 § 1 k.r.o.). Postępowanie w sprawach nieprzekazanych s¹d umarza z chwil¹ zakończenia postępowania o podzia³ maj¹tku wspólnego.

Po zapadnięciu prawomocnego postanowienia o podziale maj¹tku wspólnego nie moż^{na} dochodzić omawianych roszczeń, chociażby nie by³y one zg³oszone w postępowaniu o podzia³ tego maj¹tku. Wynika to z art. 618 § 2 i art. 688 k.p.c., które się stosuje z mocy art. 567 § 3 k.p.c.

Postępowanie o podzia³ maj¹tku wspólnego może być wszczęte, co odnosi się także do wspomnianych powództw, dopiero po ustaniu wspólności maj¹tkowej. Maj¹tek wspólny w czasie trwania wspólności ustawowej, która ma charakter współ³w³asności ³¹cznej, jest bezudzia³owy i w zwi¹zku z tym żadne udzia³y w nim nie mog¹ być ustalone. To samo dotyczy spó³dzielczego prawa do lokalu mieszkalnego.

W zwi¹zku z wejściem w życie ustawy z dnia 16.9.1982 r. – Prawo spó³dzielcze (tekst jedn.: Dz.U. z 1995 r. Nr 54, poz. 288 ze zm.) należ^y dokonać istotnego spostrzeżenia. Wprawdzie Dzia³ IV tego prawa zosta³ od art. 204 do art. 239 uchylony ustaw¹ z dnia 19.12.2002 r. o zmianie ustawy o spó³dzielniach mieszkaniowych oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 240, poz. 2058), ale tylko dlatego, że ta ostatnia ustawa przejê³a w rozdziale 2¹ materiê uregulowan¹ powyższymi przepisami, tj. art. od 204 do art. 239. Ustawa o spó³dzielniach mieszkaniowych jest bowiem najw³acniejszym miejscem, w którym te przepisy zlokalizowano. Jak widać, operacja ta nie ma charakteru merytorycznego, lecz porz¹dkuj¹cy.

Do wspomnianego wyżej podzia³u maj¹tku wspólnego stosuje się odpowiednio przepisy o dziale spadku. Ponieważ z kolei art. 688 k.p.c. odsy³a do postępowania o zniesienie współ³w³asności, przepisy tego ostatniego postępowania maj¹ również odpowiednie zastosowanie w postępowaniu o podzia³ maj¹tku wspólnego.

Z przytoczonych względów w razie ustania wspólności ustawowej z powodu śmierci jednego z małżonków sprawy o dzia³ spadku i podzia³ maj¹tku wspólnego mog¹ być rozpoznane ³¹cznie (art. 689). Na podstawie odpowiedniego stosowania art. 684 k.p.c. s¹d w postępowaniu o podzia³ maj¹tku wspólnego z urzędu ustala jego sk³ad. Obejmuje także podzia³em

ca³y maj¹tek wspólny. Jedynie z ważnych powodów ogranicza podzia³ do jego częœci (art. 1038 § 1 k.c. w zw. z art. 46 k.r.o.).

Dawniej istniały trudności w dokonywaniu podzia³u maj¹tku wspólnego, stanowił³ego maj¹tek dorobkowy w postaci wk³adu na ksi¹żeczce oszczędnościowej PKO, wystawionej na nazwisko jednego z mał³żonków. S¹dy nie mog³ły uzyskać informacji o stanie wk³adu ze względu na tajemnicę bankow¹ Obecnie sytuacja ulega zmianie. Prawo bankowe z dnia 29.08.1997 r. (tekst jedn.: Dz.U. z 2002 r. Nr 72, poz. 665 ze zm.) uchyla tę tajemnicę, zobowi¹zuje banki do udzielania informacji o wk³adach oszczędnościowych osób fizycznych w sprawach o podzia³ maj¹tku wspólnego albo prowadzonych przeciwko osobie fizycznej b¹ed¹cej stron¹ umowy sprawy o alimenty lub rentę o charakterze alimentacyjnym oraz w szeregu innych sprawach, o których mowa w art. 105 powo³anego wyżej prawa bankowego.

W jednym z orzeczeń S¹d Najwyższy stwierdził, że w razie gdy w sk³ad maj¹tku wspólnego mał³żonków wchodzi lokal mieszkalny nabyty od państwa, jego wartość ocenia się według cen rynkowych⁹.

Postępowanie o podzia³ maj¹tku dorobkowego powinno dok³adnie określa przedmioty, które przypadają każdemu mał³żonkowi w wyniku dokonanego podzia³u. Temu wymogowi odpowiada stanowisko judykatury, według którego podzia³ wk³adu budowlanego w spółdzielczym zrzeszeniu budowy domów jednorodzinnych, wchodził³ego w sk³ad wspólności ustawowej mał³żeńskiej, może nast¹ąpić również w ten sposób, że każdemu z mał³żonków przydziela się po³ow¹ wk³adu budowlanego wraz z ekspektatyw¹ nabycia prawa do po³owy domu jednorodzinnej¹⁰.

Postępowanie o podzia³ maj¹tku wspólnego wszczyna się na wniosek, do którego z³ożenia jest uprawniony każdy z mał³żonków. Jeżeli za¹ wspólności ustawowa usta³a z powodu śmierci jednego z nich, wniosek może z³ożyć mał³żonek pozostały przy życiu oraz każdy ze spadkobierców mał³żonka zmarłego, a także nabywca spadku lub udziału spadkowego. W razie orzeczenia przepadku maj¹tku jednego z mał³żonków, uprawnione do zg³oszenia wniosku o podzia³ maj¹tku jest także państwo, działając

⁹ Uchwa³a SN z dnia 24.01.1989 r. III CZP 78/79, OSNCP 1980, nr 7-8, poz. 134, s. 21.

¹⁰ Uchwa³a SN z dnia 2.07.1977 r. III 50/77, OSNCP 1978, nr 3, poz. 43, s. 40 i nast.

za pośrednictwem właściwego organu, gdyż wchodzi ono w stosunek współwłasności z drugim małżonkiem co do rzeczy objętych przypadkiem, które stanowi¹ skądniki wspólnego majątku, ponadto wniosek o podział majątku wspólnego może złożyć nabywca praw spadkowych, przysługujących spadkobiercy zmarłego małżonka¹¹. Jeżeli wspólność ustawowa ustała, również wierzyciel może zgłosić wniosek o podział majątku wspólnego po uprzednim zajęciu roszczenia o podział tego majątku (art. 887 § 1, art. 902 i 912 k.p.c.).

W myśl art. 566 k.p.c., w sprawie o podział majątku wspólnego po ustaniu wspólności majątkowej między małżonkami właściwy jest sąd miejsca położenia majątku, a jeżeli wspólność ustała z powodu śmierci jednego z małżonków – sąd spadku. W postępowaniu o podział majątku rozprawa jest obligatoryjna (art. 683 k.p.c.).

Podział majątku wspólnego w trybie nieprocesowym nie wchodzi w rachubę, jeżeli został dokonany w wyroku rozwodowym (art. 58 § 3 k.r.o.)¹². Trzeba wreszcie zwrócić uwagę, że podział majątku wspólnego może być dokonany również w formie umowy (art. 1037 § 1 k.c. w zw. z art. 46 k.r.o.). Umowa nie musi być zawarta w formie aktu notarialnego, chyba że podział ma objąć nieruchomości.

¹¹ E. Wengerek, [w:] J. Policzekiewicz, W. Siedlecki, E. Wengerek, Postępowanie nieprocesowe..., s. 166 i nast.

¹² J. Piłtowski, Zmiany w prawie rodzinnym, PiP 1976, nr 4, s. 42; zob. również uchwała pełnego składu Izby Cywilnej SN z dnia 13.01.1978 r. III CZP 30/77, zawierająca wytyczne wymiaru sprawiedliwości i praktyki sądowej w zakresie orzekania w wyroku rozwodowym o wspólnym mieszkaniu zajmowanym przez małżonków oraz o podziale majątku wspólnego (art. 58 § 2, 3 i 4 k.r.o.), OSNCP 1978, nr 3, poz. 39, s. 1 i nast.